

(ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת - קורות חייו
 וצאצאיו של נח: נח איש צדיק
 תמים (שֶׁלֶם בצדקתו) הָיָה, יחיד
 בְּדֹרֹתָיו - בין רשעי דורו, אֵת (עם)
 הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נח - היה רַבֵּק
 באלהים והולך בדרכיו:

יכון להמשיך מת"ת דו"א יהוה - נפש, י יהו יהוה - רות, יוד הא ואו הא - נשמה, יהוה - חיה
 יחידה, ו המלוי יו"ד אל שם ב"ן שבעשיה בניקוד חולם.

ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נח נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֵת־הָאֱלֹהִים
 הִתְהַלֵּךְ־נח: אֵלֶּיךָ תּוֹלְדֹת נח, נח גִּבֹר וְצַדִּיק שְׁלֵמִים הָיָה בְּדֹרוֹהִי. בְּדַחֲלָתָא דִּי הִלִּיף נח:

רש"י

(ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נח נח איש צדיק. הואיל
 והזכירו ספר נצחון, שנאמר (משלי י, ז) זכר לדיק לזכרה.
 דבר אחר, ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים
 טובים: בדורותיו. יש מרבותיהם דורשים אותו לשבח,
 כל־שכן שאלו היה צדור צדיקים היה לדיק יותר; ויש
 שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה לדיק, ואילו היה

רש"י בפשוטו

'אשר התהלכתי עמו? אלא שתי הליכות אלו, שתי
 מדרגות הן: נח הָיָה צָרִיף סַעֲד (מִשְׁעָן) לְתַמְכוֹ - היה
 זקוק לעזרה ותמיכה מיוחדת מאת ה' כדי שיוכל
 להתהלך בדרך הישרה, לכן נחשבת צדקתו כהליכה את
 האלהים - עמו ובכח תמיכתו. אָבֵל אֲבָרָהֶם לא היה
 זקוק לתמיכה זו, אלא הָיָה מְתַחַזֵּק בכח עצמו וּמְהַלֵּךְ
 בְּצַדְקוֹ מֵאֲלֵוֹ, לכן נחשבת צדקתו כהליכה 'לפני
 האלהים' - הליכה עצמית בלא תומך ומסייע (הזכרון):

הִתְהַלֵּךְ. תיבת 'התהלך' עשויה להתפרש בשני
 אופנים; יש שהיא באה כציווי לעתיד [ומשמעותה כמו
 'לך', 'הָיָה מְתַחַזֵּק'], ויש שהיא באה כסיפור דברים
 בלשון עבר [ומשמעותה כמו 'הִלַּךְ', 'הָיָה מְתַחַזֵּק']. כאן
 מתפרשת תיבה זו בלשון עָבַר - כאילו נאמר 'את
 האלהים הִלַּךְ נח'. וְלֹא רק בתיבת 'התהלך' אנו מוצאים
 את שני האופנים הללו, אלא זֶהוּ שְׁמוֹשׁוֹ שֶׁל ה"א כָּבֵל
 לְשׁוֹן כָּבֵד - לשון 'התפעל'¹, כאשר באה אות ה"א
 בתחילתה, הרי זו מְשֻׁמֶשֶׁת פעמים כלשון ציווי² לְהַבִּיאַ,
 ופעמים כסיפור דברים לְשַׁעֲבַר, בְּלִשׁוֹן אָחָד - מבלי
 שתשתנה צורת התיבה או ניקודה. ויש לפרשה בכל
 מקום לפי הענין. לדוגמא: 'קום הִתְהַלֵּךְ בְּאָרְץ לְאֶרֶץ
 וּלְרֶגְבָה' (שם יג, יז) [הוראת הקב"ה לאברהם שיקום
 ויתהלך בארץ] - הוא לשון ציווי לְהַבִּיאַ, שמשמעותו
 'הָיָה מְתַחַזֵּק', אבל 'הִתְהַלֵּךְ נח' האמור כאן הוא לשון

(ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נח נח איש צדיק. אחר פתיחת
 הכתוב 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נח', היה לו להזכיר מיד את
 תולדותיו: 'אֵת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת', ולמה הפסיק הענין
 לומר 'נח איש צדיק? אלא הוֹאִיל וְהַזְכִּירוּ הכתוב בשמו,
 סֵפֶר דֶּרֶךְ־אֲגַב בְּשִׁבְחוֹ, כענין שְׁנֵאֲמַר (משלי י, ז) 'זָכַר
 צָדִיק לְבִרְכָה' [כל המזכיר שם הצדיק - מברכו]. דָּבָר
 אַחֵר - דרך אחרת לפרש את הדברים: הזכיר הכתוב את
 צדקתו בכלל 'תולדותיו', ואף הקדימה לשמות בניו, כדי
 לְמַלְמֵד שְׁעַקֵר 'תולדותיהם' - פרי עמלם ומורשת חייהם
 שֶׁל צָדִיקִים, הם המַעֲשִׂים הַטּוֹבִים שבידיהם (רא"ש):

בְּדֹרוֹתָיו. נחלקו חכמים מה בא הכתוב ללמד בהוספת
 'בְּדֹרוֹתָיו': וְשֶׁ מִרְבוּתָיו דוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְשִׁבְחָ, שבא
 הכתוב להרבות בשבחו של נח, שאפילו 'בדורותיו', דור
 של רשעים, צדיק היה ולא למד ממעשיהם, וּפְלִי־שִׁפְן
 שְׁאִילוֹ הָיָה חֵי בְּדוֹר צָדִיקִים, הָיָה צָדִיק יוֹתֵר; וְיֵשׁ
 שְׁדוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְגִנְאִי, שלא בא הכתוב אלא למעט, כי
 רק לְפִי דוֹרוֹ - לעומת אנשי דורו הרשעים הָיָה נחשב
 לְצָדִיק, וְאִילוֹ הָיָה חֵי בְּדוֹרוֹ שֶׁל אֲבָרָהֶם, הרי
 שלעומתו לא הָיָה נח נְחָשֵׁב לְכֹלֵם:

אֵת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נח. כאן נקט הכתוב לשון 'את
 האלהים', שפירושו כמו 'עם האלהים', וְאִילוֹ בְּאֲבָרָהֶם
 הוא אומר: הִתְהַלֵּךְ 'לְפָנָי' (להלן יז, א) ולא 'התהלך
 עמי', וכן: אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי 'לְפָנָיו' (להלן כד, מ) ולא

מילואים

1 כללי לשון הקודש: בנין הַתְּפַעֵל (או: מתפעל, יתפעל, נתפעל): פעולה החוזרת אל עושה הפעולה בעצמו, כגון: הִתְקַלְמֵד (לימד את עצמו),
 הִתְלַבֵּשׁ (הלביש את עצמו), נִתְקַדַּשׁ (קידש את עצמו).

2 כללי לשון הקודש: לשון ציווי: פקודה או בקשה, המורה לזולת לעשות דבר מה: לֵךְ! עֲמוּדִי! רָאֵה! הִבֵּא!

(י) ויולד נח שלשה בנים: את שם, את חם ואת יפת: (יא) ותשחת הארץ - התקלקל העולם, על ידי שחטאו הבריות בעבודה זרה ובעריות, לפני האלהים, ותמלא הארץ מעשי חמס (גזל): (יב) וירא - ראה ושפט אלהים את הארץ, והנה נשחתה (התקלקלה), כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ - כל ברואי העולם קלקלו את מנהגם הישר והטוב, והפכוהו לרע ומושחת: (יג) ויאמר אלהים לבח: קץ כל בשר בא לפני - סוף

י ויולד נח שלשה בנים את-שם את-חם ואת-יפת: ואוליד נח תלתא בניו, ית שם, ית חם, וית יפת: יא ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס: ואיתחבלת ארעא קדם יי, ואיתמליאת ארעא חטופין: יב וירא אלהים את-הארץ והנה נשחתה כיה-השחית כל-בשר את-דרכו על-הארץ: וחזא יי ית ארעא, והא איתחבלת. ארי חבילו כל ביסרא אינש ית ארחיה על ארעא: ס יג ויאמר אלהים לנח קץ כל-בשר בא לפני כיה-מלאה הארץ חמס מפניהם

רש"י

הארץ חמס. גזל (ס"א): שנאמר (יונה ג, ט) ומן החמס אשר נח - לשעבר; התפלל צעד עבדיך (שמואל א יב, ט) - להנא, ונח והתפלל אל הבית הזה (מלכים א ט, מז) - לשון עבר, חלל שהיו שזראשו הפכו להנא: (יא) ותשחת. לשון ערוה ועבודה זרה (סנהדרין נז, ט), כמו פן תשחיתון (דברים ד, טז), (ס"א): ערוה) כי השחית כל צער וגו' (פסוק יב): ותמלא

ולשעבר צלשון אחד. קוס המהלך (שם יג, י) - להנא, המהלך נח - לשעבר; התפלל צעד עבדיך (שמואל א יב, ט) - להנא, ונח והתפלל אל הבית הזה (מלכים א ט, מז) - לשון עבר, חלל שהיו שזראשו הפכו להנא: (יא) ותשחת. לשון ערוה ועבודה זרה (סנהדרין נז, ט), כמו פן תשחיתון (דברים ד, טז), (ס"א): ערוה) כי השחית כל צער וגו' (פסוק יב): ותמלא

רש"י בפשוטו

ותמלא הארץ חמס. פירושו גזל, (ס"א): כמו שנאמר (יונה ג, ח) 'ומן החמס אשר בכפיהם' - איזוהי עבירה הנתונה 'בכפיהם' של רשעים, הוי אומר זה הגזל):

(יב) כי השחית כל בשר. לא נאמר 'כל אדם' אלא 'כל בשר', ללמד שלא רק האדם חטא, אלא אפילו בהמה חיה ועוף, נשחת טבעם ונתקלקל, והיו נזקקין לבעלי-חיים אחרים שאינן בני מינן, מעין גילוי עריות של האדם:

(יג) קץ כל בשר. גזירת כליה נגזרה על 'כל בשר', על הרעים ועל הטובים כאחד, כי בכל מקום שאמה מוצא זנות (ועבודה זרה), אנדרלמוסא - מהומת מוות באה לעולם, והורגת טובים ורעים ללא הבחנה. ולכן נענש כל הדור, לרבות אלו שחטאם לא היה חמור כל-כך:

כי מלאה הארץ חמס. מבין שלש העבירות שנמנו לעיל - עריות, עבודה זרה וחמס - תולה הכתוב כאן את גזירת המבול בעוון החמס בלבד. מכאן שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל - זהו החטא שגרם לחתימת הגזירה מבלי יכולת לשנותה (סנהדרין קח, לבוש):

מילואים

(3) כללי לשון הקודש: וי' המהפך: אות ו' הבאה בתחילת תיבה, והופכת את מובנה מלשון עבר ללשון עתיד, או מלשון עתיד ללשון עבר. לדוגמא: 'יקנה' הוא לשון עבר (הוא קנה אומר), ואילו 'יקנה' הוא לשון עתיד (יקנה רצון). אבל כשנוסיף וי' בתחילת כל תיבה, תחלפנה התיבות במשמעותן: 'יקנה' הופך ללשון עתיד (יקנה ביום ההוא), ואילו 'יקנה' הופך ללשון עבר (יקנה אור).

סיפור דברים לשעבר, שמשמעותו 'קנה מתהלך'. וכן אנו מוצאים גם בלשון 'התפלל': 'התפלל בעד עבדיך' (שמואל א יב, ט) (בקשת בני ישראל משמואל הנביא, שיתפלל אל ה' בעבורם) - הוא לשון בקשה להבא, אך כשהכתוב אומר: 'בא והתפלל אל הבית הזה' (מלכים א ח, מז) [מתפילת שלמה המלך בעת חנוכת בית המקדש, שכל אשר יבוא ויתפלל בו תתקבל תפילתו] - הרי ש'התפלל' זה, הוא ביסודו לשון עבר, אלא שהיו שזראשו הפכו להבא. כלומר, הלשון שבו משתמש הכתוב הוא בשרשו 'לשון עבר', והיו שבתחילתו מהפך את מובנו לעתיד (3). הרי שלשון 'התפלל' זה אין משמעותו 'קנה מתפלל', אלא כאילו נאמר 'יקנה מתפלל אל הבית הזה' (ג"א):

(יא) ותשחת. 'השחתה' האמורה כאן, היא לשון ערוה (גילוי עריות) ועבודה זרה (סנהדרין נז, ט), כמו - דוגמא במקרא ללשון 'השחתה' במשמעותי אלה: בעבודה זרה - 'פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל' (דברים ד, טז), (ס"א: ובפרשה) - 'כי השחית כל בשר את דרכו וגו' (פסוק יב) [השחיתו את 'דרכם' - זו השחתת 'דרך-ארץ', כלשון הכתוב (משלי ל, יט) 'דרך גבר בעלמה' (רא"ם):

מקרא מלא

נח ליום ראשון / תורה (ו, יד) קמו

והנני משחיתם את הארץ: ואמר יי לנח, קיצא דכל ביסרא על לקדמי, ארי איתמליאת ארעא חטופין מן קדם עובדיהון בישא. והא אנא מחבילהון עם ארעא: יד עשה לך תבת עצי-גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר: עיבד לך תיבותא דאעין דקדרוס, מדורין תעביד ית תיבותא. ותחפי יתה מגיו ומכרא, בכופרא:

חיי כל בשר הוכרע ונגזר מלפני, כי מלאה הארץ חמס מפניהם - העולם נתמלא גול מפני רוע מעשיהם, והנני משחיתם - אני עומד להשמיד אותם את (מן) הארץ: (יד) וזה אשר תעשה להינצל מן הפורענות: עשה לך תבת עצי גפר - תיבה העשויה עץ ממין 'גופר'; קנים - חדרים חדרים נפרדים תעשה את פנים התבה, וכפרת - ותצפה אתה מבית ומחוץ - מתוכה ומחוצה לה, בכפר - בופת:

רש"י

את הארץ. כמו 'מן הארץ'. ודומה לו, כנאמי את העיר (שמות ט, כט) - מן העיר, חלה את רגליו (מלכיס-טו, כג) - מן רגליו. דבר אחר, את הארץ - עם הארץ, שאף ג' טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו: (יד) עשה לך תבת. הרצה ריוח והללה לפניו, ולמה הטריחו צננין זה? כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק זה ק"כ שנה, ושאלין אותו 'מה זאת לך', והוא אומר להם 'עמיד הקדוש-צרוך-

הוא להציל מצול לעולם, אולי ישונו: עצי גופר. כך שמו. ולמה ממין זה, על שם גפרית שנגזר עליהם להמחות זו: קנים. מדורים מדורים לכל צהמה ומיה: בכפר. זפת זלשון ארמי, ומליוו צחלמוד 'כופרא'. צמיצמו של משה, על-ידי שהיו המים תשים דיה צחומר מצפנים וזפת מצחוץ; ועוד, כדי שלא יריח אותו לדיק ריח רע של זפת; אצל כאן מפני חוץ המים זפתה מצית ומצחוץ:

רש"י כפשוטו

את הארץ. משמעותו כמו 'מן הארץ' - הנני מאבדם מן הארץ. ודומה לו במקרא: 'בצאתי את העיר' (שמות ט, כט), שמשמעותו 'בשצאת מן העיר', וכן: 'חלה את רגליו' (מלכיס-טו, כג) - לעת זקנתו, חלה אסא מלך יהודה 'מן רגליו' [מחולשת רגליו]. דבר אחר - דרך אחרת לפרש את לשון הכתוב: 'את הארץ' - משמעותו כמו 'עם הארץ', שהשחית המבול את יושבי הארץ יחד עם הארץ עצמה, שאף ג' טפחים של האדמה המשמשים את האדם, שהוא שיעור העומק שאליו מגעת המחרישה, גם הם נמוחו ונטשטשו על-ידי המבול (ג'א):

(יד) עשה לך תבת. והלא הרבה דרכים להביא ריוח והצלה קיימים לפניו, ולמה ציווה הקב"ה את נח לעשות את התיבה והטריחו בבנין זה? אלא כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה, ויהיו שואלין אותו 'מה זאת לך', והוא אומר להם 'עתיד הקדוש-ברוך-הוא להביא מבול לעולם, ועל-ידי שיתפרסמו הדברים, אולי ישובו מדרכם הרעה, ולא יצטרך להביא את המבול:

עצי גופר. כך שמו של העץ. ולמה נעשתה התיבה דווקא ממין זה? לפי ששם העץ 'גופר' רומז על שם

הגפרית [מי המבול רותחים היו, מחום הגפרית שהיתה בהם] שנגזר עליהם להמחות בו (רא"ם, ג'א):
קנים. מדורים מדורים - חדרי דיוורים נפרדים לכל מין בהמה וחייה בפני עצמו (רא"ם):
בכפר. הוא הזפת. כך הוא בלשון ארמי, וכמו שמצינו בתלמוד: 'כופרא'.
ומסיף רש"י: גם בתיבה שהונח בה משה על שפת היאור במצרים, שימש הזפת להגנה מפני המים [ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר וזפת ותשם בה את היילד ותשם בסוף על שפת היאר] (שמות ב, ג). אך הציפוי הפנימי היה שונה בתיבה זו מאשר בו: בתיבתו של משה, על-ידי שהיו המים תשים - כיון שהמים על גדות הנהר חלשים הם, לכן לא היה צורך לצפותה בופת הן מבפנים והן מבחוץ, אלא דווקא - היה די להגן עליה בציפוי חומר (טיט) מבפנים וזפת רק מבחוץ; ועוד כוונה היתה בדבר, שלא לצפות את פנים התיבה בופת, כדי שלא יריח אותו צדיק - משה רבינו שהונח בתוכה - ריח רע של זפת; אבל פאן בתיבתו של נח שנועדה להצילו ממי המבול, והיתה זקוקה להגנה מרובה מפני חוץ המים, זפתה - הוצרך לצפותה בופת בין מבית (מבפנים) ובין מבחוץ (ג'א):

רש"י

נח ליום ראשון / נביאים / קמט

אִישׁ מִכָּאֲבוֹת וַיְדוּעַ חֲלִי וּכְמִסְתֵּר פְּנִים מִמֶּנּוּ
נִבְּזָה וְלֹא חֲשַׁבְנָהוּ: בְּכֵן יֵהִי לְבוֹסְרֵן וַיִּפְסִיק יָקָר כָּל מַלְכוּתָא, יְהוֹן
חֲלָשִׁין וְדוֹן הָא כְּאֵנֶשׁ פִּיבִין וּמִזְמָן לְמַרְעִין. וּכְמָא דְהוֹת מְסַלְקָא אֶפִי
שְׂכִינְתָא מִנְּנָא, בְּסִירִין וְלֹא חֲשִׁיבִין:

הנלמה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו
משכיל: וכמסתר פנים ממנו.
מרוצ צופתם ושפלותם היו כמסתירים
פנים ממנו תבושי פנים צטמון כדי שלא
נראה אותם כאלם מנוגע שמסתיר פניו
וירא מהצט:

ביאור נביא

אִישׁ מִכָּאֲבוֹת וַיְדוּעַ חֲלִי - והיו מיוסרים במכאובים
ומורגלים בחולאים בזמן הגלות. **וּכְמִסְתֵּר פְּנִים מִמֶּנּוּ** -
והיה נראה כאילו הגנו מסתירים פנינו מהם, שלא רצינו
להביט בהם, **נִבְּזָה וְלֹא חֲשַׁבְנָהוּ** - לפי שהיו מאוסים
בעינינו ולא החשבנו אותם כאחד האדם. וכיצד זכה עם
שפל כזה לישועת ה'?

יכוין להמשיך מיסוד ומלכות דו"א שין דלת יוד - נפש, שין שין דלת שין דלת יוד - רוח, יאהדונהי - נשמה דיסוד, א אד אדני אדני - נפש, אדני - רוח,
אלף דלת נוו יוד - נשמה דמלכות, יו הו וו הו - חיה יחידה דיסוד, יתנה - חיה יחידה דמלכות, אל שם ב"ן שבעשה.

כתובים (משלי א, כוילב)

רש"י

כִּי בָבָא כְּשֹׂאָה כְּשׂוֹאָה | פְּחָדְכֶם וְאִידְכֶם כְּסוּפָה יֵאָתֶה
בָּבָא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה: כִּד יֵיתִי בְּשִׁלְיָא דְלוּחִיכוֹן, וְתִבְרַכוֹן
כְּעֲלֵעוּלָא יֵיתִי, כִּד תִּיתָא עֲלֵיכוֹן עֲקָתָא וְשִׁנוּקָא: כִּח אֲזוּ יִקְרָאֲנִי
וְלֹא אֶעֱנֶה יִשְׁחַרְנֵנִי וְלֹא יִמְצָאֲנִי: הִידִין יִקְרוּנִי וְלֹא אֶעֱנֶה,
נִקְרִין וְלֹא תִשְׁכַּחְנֵנִי: כִּמְ תַּחַת כִּי־שָׁנְאוּ דַעַת וַיִּרְאֵת יְהוָה לֹא
בְּחָרוּ: עַל דְּסָנוּי יִדְעֵתָא, וְדַחֲלֵתָהּ דְּאֵלְהָא לֹא אֲתָרְעוּ: לֹא־אָבוּ לְעֲצָתִי נֶאֱצוּ כָּל־תּוֹכַחְתִּי: לֹא
צָבוּ בְּתַרְעִיתִי, וְאֲשִׁלְיָאוּ לִי כָּל מַכְסְּנוּתִי: לֹא וַיֹּאכְלוּ מִפְּרֵי דְרִכְּם וּמִמַּעֲצוֹתֵיהֶם יִשְׁבְּעוּ: וְאָכְלוּ מִן

(כו) כשואה. כענן העולה פמאוס:
כסופה. טורבילון"ן צלע"ז: יאתה.
ינא: (כח) ישחרנני. יצקשוני:
(ל) מפרי דרכם. הפירות שאוכלים
צמיחה צרות המולאות אותם, והקרן
שמורה להם צגיהנס:

ביאור כתובים

תוצאות ההתעלמות מדעת ותוכחה:
(כט) תחת (בגלל) כִּי־שָׁנְאוּ דַעַת - מחמת שהכסילים
התרחקו מהדעת והחכמה. ומשום שביִרְצָת יְהוָה לֹא
בְּחָרוּ [ובזה עדר יראת ה' בלתי ניתן לרכוש דעת, כמו
שנאמר (לעיל פסוק ז) "יִרְצָת ה' יִרְצָת דה' יִרְצָת דַעַת"] - מפני אלו
תבוא עליהם הרעה (המפורטת בהמשך הפסוקים).

(ל) בתחילה קודם שבחרו הכסילים בדרכם, יעצתי להם
על הדרך הטובה - אבל הם לֹא־אָבוּ - לא חפצו לשמוע
לְעֲצָתִי, ופנו לדרך שאינה נכונה. וככל שחזרתי
והיכחתי לשוב לדרך הישר - הם נֶאֱצוּ (ביזו) את
כָּל־תּוֹכַחְתִּי - כל דברי התוכחה שיסרתים.

הכתוב ממשיך את המצוקה הרגילה לבוא על הכסילים
לפירות שצומחים וגדלים ממעשיהם הנלחיים:
(לא) וַיֹּאכְלוּ מִפְּרֵי דְרִכְּם - הכסילים יאכלו את הפירות
שכאילו גדלו מדרכם הרעה - יסבלו מהצרות הבאות
עליהם מחמת כסילותם. וּמִפְּרֵי מַעֲצוֹתֵיהֶם (מתוצאות
עצתם ומחשבתם המובילה אותם למעשים רעים)
יִשְׁבְּעוּ הכסילים.

הכתוב ממשיך במליצה, כיצד מתריעה מידת ה'חֲקֵמָה'
שבבוא האסון המעודד לבוא על עווביה, כבר לא תוכל
לסייע בידם:

(כז) החכמה מזהירה את עווביה, שלבסוף בָּבָא כְּשׂוֹאָה
(קול 'שָׂאוֹן' של מים שוטפים) פְּחָדְכֶם - כאשר תפחדו
מקול שטף המים העומד לבוא ולשטוף; כאשר תיבהלו
מהצרה העומדת לבוא עליכם. וְתִיכֶף לְאוֹתָהּ בְּהִלָּה, אֲכַן
אִידְכֶם (אִיד, שבר) כְּסוּפָה יֵאָתֶה (יבוא) - שברכם יבוא
במהרה כרוח סופה וסער. בָּבָא עֲלֵיכֶם - וכאשר תבוא
עליכם הַצָּרָה הרגילה לבוא על עוובי החכמה, יִצוּקָה -
יחד עם מצוקה פנימית ואפס תקוה.

(כח) אֲזוּ בבוא הַצָּרָה והצוקה יִקְרָאֲנִי - יקראו הנופלים
[אֲלֵי החכמה]. וְלֹא אֶעֱנֶה - אבל כבר לא אוכל להענות
לקריאתם. ואוסיף להתרחק מהם עד שאף אם יִשְׁחַרְנֵנִי
- יבקשו מאד לְשַׁחַר ולבקש את פני, וְכִבֵּר לֹא יִמְצָאֲנִי
- כבר לא יוכלו למצוא דרך לשוב אל מסילות החכמה
- שמאחר שלא למדו חכמה בימי הילדות, יקשה עליהם
לשוב ולהחכים בימי הזקנה.

פרי דארתהון, וממלכיהון יסבעון: לב כִּי מְשׁוּבַת פְּתִים תְּהַרְגֶם וְשָׁלוֹת כְּסִילִים תֵּאבְדֶם: מְטוּל דְּנֶהֱפְכְנוּתָא דְשִׁבְרֵי תְקַטְל אֲנֹן, וְטוּעֵי דְסְכְלֵי תוּבְדְנוּן:

(לג) משובת פתים. את אשר לנס שוצצ: ושלות כסילים תאבדום. לפי שרואים הרשעים שהם מללמים, נדקקים צרעתם ואינם חוזרין:

ביאור כתובים

הכתוב מסיים באחריתם של הפתאים והכסילים: (לב) כִּי מְשׁוּבַת [מְשׁוּבָה] מלשון 'וַיִּלֶךְ שׁוֹבֵב בְּדֶרֶךְ לְבוֹ' (ישעיה נג, יז) - דרך ללא שיטה, שהולכת-שובב; שבה לכאן ולכאן, כפי הלך רוחה-פיתוין] הַפְתִּים - הדרך שהולכים בה הפתאים, לפי תאוותיהם והלך רוחם, תְּהַרְגֶם - תגרום להם למוות ולכיליון. וְשָׁלוֹת כְּסִילִים - ועצלות הכסילים המתנהלים בשלווה ובחוסר-מעש, תֵּאבְדֶם - תביאם לכלל אבדון.

עד כאן מזהירה החכמה את עוזביה; מתרה בהם שבבוא האסון הצפוי לבוא על הכסילים, כבר לא תוכל לעמוד להם לעזר, כי לא ימצאו מסילות בלבם לעזוב את דרכי הכסילות ולדבוק בחכמה, עד שימותו בחטאייהם וימוקו בעוונם.

יכוין כלי אמצעי החסד דמלכות דיצירה אלף למד, אלף למד.

רע"ב

משנה (ברכות פרק ב)

רע"ב

ב א היה קורא בתורה. פרשת קריאת שמע: והגיע זמן קריאת שמע: אם כיון לבו יצא. לדברי האומר מלות כריכות כוונה, כריך לפרש אם כיון לבו שיהא מתכוין לנאת ידי חובתו. והאומר מלות אין כריכות כוונה, מפרש אם כיון לבו לקרות כנקודתן א היתה קורא בתורה, והגיע זמן המקרא, וכהלכתו, לאפוקי קורא אם פון לבו, יצא. ואם לאו, לא יצא. ובאמצע הפרק: להגיע שאינו קורא המצות כנקודתן, אלא קורא ככתיבתן כדי להצין בחסרות וימרות, דצקריאה כזו לא יאל. ואנן קיימא לן כמאן דאמר שמשיב לו שלום, אצל מפני הכבוד לא:

משנה כפשוטה

פרק שני

(א) הִנֵּה קוֹרֵא בפרשיות שבתורה, וביניהן גם הפרשיות של 'קריאת שמע', ובשעה שקרא אותן, כבר הגיע זמן המקרא - זמן קריאת שמע, אם פון לבו בשעת קריאתן לקיים בכך מצות קריאת שמע, ויצא ידי חובת המצוה. ואם לאו, לא יצא - כי המצוות 'צריכות כוונה' לעשותן לשם קיום חובתן, והוא הרי התכוון בקריאתו לשם לימוד התורה בלבד.

אף על פי שבקריאת שמע וברכותיה אסור להפסיק בשום דיבור, אפילו באמירת 'שלום' לחבירו - יש והתירו חכמים לעשות כן כשהוא לצורך גדול. ונחלקו התנאים באיזה צורך ובאלו מקומות בפרשיות ובברכות מדובר: בפְּרָקִים - כשעומד בין פרק לפרק בפרשיות קריאת שמע ובברכותיה, שוֹאֵל בְּשֵׁלום אדם העובר לפניו, מִפְּנֵי הַכְּבוֹד - רק כשהוא אביו או רבו, אשר הבן או התלמיד חייב בכבודם, או בשלום שאר אדם נכבד הגדול ממנו בחכמה. וְכֵל שֶׁכֵּן שְׂמֻשֵׁיב להם 'שלום' כאשר הם הקדימוהו ושאלו בשלומו. ובאמצע הפרק, לא התירוהו כלל להפסיק באמירת שלום מפני הכבוד, לא בשאילת השלום ולא בעניית שלום, אלא שוֹאֵל בשלום רק מִפְּנֵי הַיְרָאָה - כשהעובר לפניו הוא בעל שררה ומלכות, שאם לא ישאל בשלומו הוא עלול להרגו, וְכֵל שֶׁכֵּן שְׂמֻשֵׁיב לו שלום כשהלה הקדים ושאל בשלומו. - אלו דְּבָרֵי רַבֵּי מְאִיר, הסובר שאמירת שלום לחבירו סתם, לא התירו כלל לא בשאילה ולא בענייה, בין כשעומד באמצע הפרק ובין כשעומד בין פרק לפרק. וכל ההיתר האמור הוא רק בהצטרף שני הטעמים להקל: מפני הכבוד, ובין פרק לפרק. ונבמשנה הבאה יבארו המקומות הנקראים 'בין הפרקים' ו'באמצע הפרקים' - ולכן, בשאר כל אדם אסרו את הכל, וכן באמצע הפרק אסרו את הכל. אלא אם כן יש חשש סכנה בדבר, שאז התירוהו להפסיק בכל האופנים.

רבי יהודה אומר באמצע. הפרק שאל שגלוס מי שהוא ירח ממנו, ומשיב שלום למי שמוטל עליו לכדו: ומשיב ש'זום רב' אדם. שהקדים לו שלום. והלכה כר' יהודה. וזכר מקום שאסור להפסיק, כך אסור לדבר נלשון הקודש כמו נשאר לשונות: ב בין ויאמר רבי יהודה אומר, באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, בפסקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם: ב אלו הן בין הפסקים, בין ברכה ראשונה לשנייה, בין שנייה לשמעה, ובין שמעה ליהיה אם שמעה לויאמר, בין ויאמר לאמת ויציב. רבי יהודה אומר, בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק.

משנה בפשוטה

במורא כבודם [כמו שנאמר (ויקרא יט, א) 'איש אמו ואביו תיראו', וכן אמרו (אבות ד, יב) 'מורא רבן כמורא שמים']. ובכלל זה תלמידהכס מופלג בדורו. ומפני הכבוד פירשו אדם נכבד כגון זקן ותלמידהכס, וכן אם הוא עשיר שראוי לכבדו מפאת עשרו - וכשיטה זו נפסק בשו"ע או"ח להלכה (סו, א. וראה פריים נוספים במשנ"ב ובביאור הלכה' שם).

(ב) אלו הן 'בין הפסקים' בקריאת שמע וברכותיה: בין ברכה ראשונה לברכה שנייה הנאמרות קודם קריאת שמע. בברכות שבשחרית: בין 'יוצר המאורות' ל'אֶהְבֶּת עוֹלָם' (או 'אֶהְבֶּת רָבָה'), ובברכות שבערבית: בין 'הַמְעַרְבֵי עֲרָבִים' ל'אֶהְבֶּת עוֹלָם'. וכן בין ברכה שנייה ל'שמעה', והיינו אחר שסיים 'הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאֶהְבֶּת או 'אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל' ועדיין לא התחיל 'שמעה'. ובין פרשת 'שמעה' המסיימת בפסוק 'וַיִּתְבָּרַם עַל מַזּוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ' (דברים ג, ד) ל'וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ, וּבֵינָן פֵּרַשְׁתָּ יֵא, יג'כא) ל'וְיֹאמְרוּ', ובין פרשת 'וְיֹאמְרוּ' המסיימת ל'הָיִיתָ לָכֵם לְאֱלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם' (במדבר טו, לדמא) ל'אֲמַת וְיִצְיִב' שהיא התחלת הברכה שלאחריה בשחרית [שסיומה ב'בְּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאֵל יִשְׂרָאֵל']; וכן הדין בערבית: בין פרשת 'וְיֹאמְרוּ' ל'אֲמַת וְיֹאמְרוּ' ובין 'אֲמַת וְיֹאמְרוּ' ל'הַשְׂכִּיבְנִי' (מגילת רלו, א). רבי יהודה אומר: בין 'וְיֹאמְרוּ' ל'אֲמַת וְיִצְיִב' לא יפסיק - כי צריך להסמיך את המילים 'אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם ל'אֲמַת' לקרותן כאחת מבלי לשהות ביניהן, כענין שנאמר (ירמיה י, י) 'וְה' אֱלֹהִים אֲמַת הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמְלַךְ עוֹלָם'. [וההפסק שם אף יותר חמור מבאמצע הפרק, ואסור אז להשיב 'שלום' מפני הכבוד. אבל אחר שכבר אמר תיבת 'אֲמַת', מותר להפסיק שם כדין אמצע הפרק (שו"ע שם סו, ה; וראה משנ"ב ל)].

רבי יהודה מקיל יותר מרבי מאיר, ויאמר: כשהוא עומד באמצע הפרק, שואל בשלום מפני היראה וכל שכן שהוא משיב שלום (כדברי רבי מאיר), ומשיב שלום באמצע הפרק אפילו מפני הכבוד. ובפסקים - בין פרק לפרק, שואל בשלום מפני הכבוד, ומשיב שלום אפילו לכל אדם, אך לא ישאל בשלום כל אדם אף בין פרק לפרק. הרי שרבי יהודה סובר, שההפסק כדי להשיב שלום קל יותר בדרגה אחת מאשר לשאול בשלום. ולפיכך: כשאסרו אמירת השלום באמצע הפרק מפני הכבוד, אסרו רק לשאול, אבל להשיב מותר. וכמו כן, כשאסרו אמירת השלום בין הפסקים לשאר כל אדם, אסרו רק לשאול בשלומם, אבל להשיב לו שלום, מותר.

לסיכום: שלשה אופנים בהיתר ההפסקות הזכרו במשנה: מפני היראה, מפני הכבוד, לשאר כל אדם. - מפני היראה: לדברי הכל מותר בכל סוגי ההפסק ובכל המקומות. מפני הכבוד: לרבי מאיר מותר רק בין הפסקים, בין לשאול ובין להשיב. ולרבי יהודה, מותר אף באמצע הפרק אבל שם מותר רק להשיב. לשאר כל אדם: לרבי מאיר אסור בכל סוגי ההפסק ובכל המקומות, ולרבי יהודה מותר בין הפסקים אבל רק להשיב. ונפסקה ההלכה כרבי יהודה. ואולם: מי שלא ראינו בו שיקפיד על חבירו כלל [אם אינו משיב לו שלום] אין יפסיק אפילו בין הפסקים... ולפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגין לשאול בשלום בבית הכנסת בעת התפילה, חלילה לשאול או להשיב, אפילו דברי תורה, לא בין הפסקים ולא בפסוקי דזמרה' (משנ"ב סו, ב).

מפני היראה - פירשנו כהרע"ב ורש"י שהכוונה למי שירא ממנו פן יורגהו. ואולם, לדעת כמה ראשונים אין לפרש כן במשנתנו, שהרי דבר ידוע ופשוט הוא שכל איסורי תורה נדחים מפני פיקודינפש, וזאת לא הוצרכה המשנה להשמיענו כאן. ולכן פירשו שהכוונה לאביו ואמו או רבו מובהק שהאדם מצוה

*

בהמשך המשנה יבואר הטעם מדוע סידרו את שלושת הפרשיות הנאמרות בקריאת שמע' שלא כפי הסדר הכתוב בתורה. שהרי פרשת יציאת כתובה בספר במדבר (טו, לדמא), ואילו 'שמעה' וכן 'והיה אם שמעה' כתובות בספר דברים (ג, ד; יא, יג'כא), ובקריאת שמע' תיקנו שפרשת 'שמעה' תהא נקראת בראשונה כקודמת לכולן. ואמנם, פרשת 'שמעה' קודמת בתורה ל'והיה אם שמעה' - אך אם היה לחכמים טעם להקדים את 'שמעה' לקרותה בראשונה, היה מן הראוי שלפחות שתי הפרשיות הנקראות לאחריה תהיינה כפי סדרן בתורה; בתחילה פרשת יציאת (ו'יאמרו') הכתובה ב'במדבר', ואחריה 'והיה אם שמעה' הכתובה ב'דברים'. אלא מכאן יש להוכיח שיש טעם וענין לכל הסדר הזה שתיקנו חכמים אשר לפיו יקראו את שלושת הפרשיות: 'שמעה' תהיה קודם ל'והיה אם שמעה', ושתיהן תהיינה קודמות ל'ויאמר'.

יחזור למקום שטעה. אם צין פרק לפרק טעה, שאינו יודע באיזה פרק הפסיק ולראש איזה פרק יחזור, חוזר להפסק ראשון. שהוא והיה אם שמוע. והרמז"ס אומר שהוא ואהבת את ה'. ואם באמצע הפרק פסק, שידע הפרק שפסק בו, אצל אינו יודע באיזה מקום מאותו פרק פסק, חוזר לראש אותו הפרק. היה קורא וכתבתם, ואינו יודע אם הוא בכתבתם של שמוע, חוזר לוכתבתם של שמוע, חוזר לכתבתם של שמוע. ואם נסתפק לאחר שהתחיל למען ירבו, אינו חוזר, שעל הרגל לשונו הוא הולך: ד נדבך. שורה של צינן אצניס. כמו נדנכין די אבן גלל צעורה (ו, ד). ואף על גב דמסתפי דלמא נפלי ולא מנא

מכווני, לא הנריכוס חכמים לרדת, דקריאת שמע לא צעי כוונה אלא פסוק ראשון צלנד: מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה. דלולתא רחמי היא וצעי כוונה, הלכך יורדין למטה ומתפללין: ה חתן. שגשג צמולה: פטור מק"ש צ"ה ראשונה. משום דטריד שמה לא ימצאנה צמולה. ואני שמעתי שמחירא שמה יעשה כרות שפכה צעילתו. וטרדא דמלוה היא, ורחמנא אמר ונלכתן צדק, נלכת דידן הוא דמחייבת, הא דמלוה פטירת: אם לא עשה מעשה. אם לא צעל עד מולאי צנת, שהם ארבעה לילות, טריד. ומשם ואילך לצו גס צה ומו לא טריד, ואע"פ שלא עשה מעשה חייב צק"ש:

משנה בפשוטה

מתיון שקריאת שמע צריכה כוונה רק בפסוק ראשון בלבד, יכולים הם ליישב דעתם לזמן מועט כזה. מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה, שלצורך התפילה חייבים לרדת למטה ולהתפלל בעמידה על הקרקע שיש בה ישוב הדעת. כי התפילה דורשת כוונה בכלה, שהרי היא בקשת רחמים כאשר המתפלל עומד ומדבר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, בשונה מפרשיות קריאת שמע שאין הדיבור בהן מְכַנֵּן כלל כלפי הקב"ה, אלא הן קריאת מאמרי הקב"ה שצויה לישראל - ורק הפסוק הראשון מעכבת בו הכוונה, שבאמירתו יקבל עליו עול מלכות שמים. [ומטעם זה הן גם חלוקות בדין נוסף: שהתפילה נאמרת דוקא בעמידה, להיות כעבד העומד לפני המלך, אבל קריאת שמע נאמרת גם בישיבה].

(ה) חָתָן הנושא את הבתולה ביום הרביעי בשבוע [כפי שהיה נהוג בזמניהם (ראה משנה כתובות א, א)] - פטור מקריאת שמע בלילה הראשון לנישואיו עד מוצאי שבת, אם עדיין לא עשה מעשה שבין איש לאשתו. לפי שלבו טרוד ודואג שמא בבעילתו יתברר לו שהיא איננה בתולה, ואולי ירצה לגרשה מחמת כן. וכיון שטירדה זו היא של מצוה (פריה ורביה) - הרי הכלל הוא שכל העוסק וטרוד במצוה אחת, פטור מלהפסיק בכך לקיים מצוה אחרת. וכך דין החתן שלא עשה מעשה, שאין עליו חובה להשתדל להסיר מחשבתו ודאגתו כדי שיוכל לכוון בפסוק ראשון [ומטעם זה פטור גם כן מן התפילה, שהרי גם היא צריכה כוונה (משנ"ב ע, יא: וש"ע או"ח סו, א)], אבל לאחר שעברו ארבעה לילות, שיערו חכמים שמאז כבר פגה ממנו דאגתו, כי לבו נעשה קרוב אליה באופן שאף אם תימצא שאיננה בתולה, מן הסתם לא ירצה לגרשה.

מעשה ברבן גמליאל שקרא את שמע בלילה הראשון שגשג. אמרו לו תלמידיו: האם לא למדתנו רבנו,

עתה שוב יקויו לטעפת בין עיניך - שכל פסוק שבפרשה, וכן כל חלק שבפסוק, אי אפשר לצאת בו ידי חובה עד שיקרא את כל האמור לפניו. ודרשו כן מן הכתוב יקויו הדברים האלה שהדברים יהיו נקראים בהויתן - כמו שהם בלא שינוי.

הקורא למפרע לא יצא - במה דברים אמורים, בסדר הפסוקים [וכל שכן בסדר התיבות (פמ"ה)], אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אף על פי שאינו רשאי, יצא. לפי שאינה סמוכה לה בתורה [ששלושת הפרשיות שבקריאת שמע כתובות בתורה כל אחת במקום אחר] (ש"ע או"ח סו, א).

קרא חלק מקריאת שמע וטעה בה - כלומר, שאינו יודע היכן הוא עומד בקריאתו בכדי להמשיך הלאה, יחזור למקום שטעה - יחזור ויקרא מן המקום המוקדם שמשם ואילך הוא מסופק אם קרא או לא. כגון שבאמרו 'בשעריך' נתעורר לו ספק אם הוא עומד עתה בסוף הפרשה ראשונה המסיימת בתיבה זו, ועליו להתחיל יקויה אם שמוע, או שמא הוא עומד ב'בשעריך' שבפרשה השנייה, ועליו להמשיך 'למען ירבו ימיכם...' - יחזור לתחילת הפרשה השנייה, ומשם ימשיך כסדר. וכמו כן: אם אמר יקויו לטעפת ומסופק אם הוא עומד בפרשה הראשונה, ועליו להמשיך 'בין עיניך... וכתבתם...' או שמא הוא עומד כבר ב'יקויו לטעפת' שבפרשה שנייה, ועליו להמשיך 'בין עיניכם... ולמדתם אתם...', יחזור ויקרא מאחרי יקויו לטעפת הראשון ואילך. שכל ספק בקריאת שמע, לחומרא.

(ד) האמנין - פועלים העובדים אצל בעל הבית ועוסקים בקטיפת פירות מן האילן או במלאכת הבנין, קורין את 'שמע' כשהם עומדים בראש האילן או בראש הנדבך (שורת האבנים), ואינם חייבים לרדת למטה כדי לקרותה. ואף על פי שהעומד במקום גבוה אין דעתו מיושבת כל כך לכוון כראוי (כי דעתו נתונה להיוהר שלא יפול) - אבל

ו רחץ יידיה הראשון ו רחץ יידיה הראשון. אמר להם, איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפלו שעה אחת: ו רחץ פלילה הראשון שמתה אשתו. ואע"פ שאכל אסור נחמיה: הראשון שמתה אשתו. אמרו לו תלמידיו, לא אספונים אני. קר ומלון. למדתנו רבנו, שאכל אסור לרחוץ. אמר להם, איני

כשאר כל אדם, אסטניס אני: ו וכשמת טבי עבדו, קבל עליו תנחומין. אמרו לו תלמידיו, לא למדתנו רבנו, שאין מקבלין תנחומין על העבדים. אמר להם, אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה:

משנה כפשוטה

שחקן פטור מקריאת שמע (פלילה הראשון)? אמר להם: אכן כך היא ההלכה, אך איני שומע לכם לבטל ממני קבלת עול מלכות שמים אפלו שעה אחת - שהרי לא אמרו חכמים שהחנת אינו ראוי לקרוא את שמע, אלא שהוא פטור. ומכיון שאני מכיר בעצמי שביכולתי להסיר את הטירדה מלבי ולכוון בקריאת שמע, הנני מחמיר על עצמי לעשות כן לגודל החשיבות של עול מלכות שמים [ולהלן (משנה ח) יבואר הדין לגבי שאר כל אדם המבקש לנהוג כרבן גמליאל].

חנן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון וכו' - שהכלל הוא בכל המצוות: 'עוסק במצוה פטור מן המצוה'. המקור לכך הוא כפי שנינו בברייתא (א.) 'בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה; ובלקחך בדרךך - פרט לחתן'. ומבואר בגמרא, שהלשון 'בשבתך' משמעו 'בשבתך שלך', כלומר: כשאתה עוסק בעניינים שלך, בדברי הרשות, אזי עליך להפסיק ולקרוא את שמע, ולא כשאתה עוסק בענייני שמים, בדבר מצוה. וכן 'בלכתך בדרך' משמעו 'בלקחך שלך'. ומדוע הוצרכו לפסוק נוסף כדי למעט את החתן?

בלילה הראשון עד מוצאי שבת - שהם ארבעה לילות ושלושה ימים שביניהם (משנ"ב שם יב).

משנה ו

אגב המשנה הקודמת המביאה את חומרתו המיוחדת של רבן גמליאל בנוגע לקריאת שמע בליל נישואיו, מובאים כאן שני דברים נוספים בהנהגתו, שהיו שונים מן ההלכה הרווחת האמורה בדרך כלל לגבי רוב בני אדם.

(ו) רחץ את גופו פלילה הראשון לאחר שמתה אשתו. אמרו לו תלמידיו: האם לא למדתנו רבנו שאכל אסור לרחוץ? [שכך שנינו בברייתא (טז): "עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבליים ותנחומי אבליים... אלא מה אומרים עליהם - כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו: 'המקום ימלא לך חסרונך', כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו: 'המקום ימלא לך חסרונך'"] אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים - שבדרך כלל אינם הגונים, אלא איש כשר היה, ואני רואה אותו כעין אחד מבני ביתי או כאחד מתלמידי שמת.

הרחיצה (עפ"י רש"י שם ד"ה קסב).

איסטניס - ראה רשב"ם בבא בתרא (קמה: ד"ה זה איסטניס, וד"ה יפה).

(ז) וכשמת טבי עבדו - שהיה 'עבד כנעני' (=נכרי הנמכר לישראל, שהוא מל וטובל לשם גירות של עבדים, וחיובו במצוות כדין אשה) - קבל עליו רבן גמליאל תנחומין, שכאשר חזר מבית הקברות לאחר קבורתו, נעמד במקום המיוחד לאבליים ששם הם עוברים בין שתי שורות של

אין מקבלין תנחומין על העבדים - לדעת המאירי (טז): אין הכוונה לומר שיש איסור לנהוג במנהגי אבילות על מותם, אלא שאינו מן הראוי לעשות כן. וכלשונו: 'ומי שרוצה לעשות, יעשה'. אבל התוספות כתבו (שם ד"ה אין עומדין), שעל ידי האבילות עליהם יש לחשוש שיטעו העם שהמת היה בן חורין ויבוא להכשר את זרעו לנישואין כדין ישראלים מיוחסים. ולפי דבריהם שיש איסור בדבר, הרי יקשה מה תירץ להם רבן גמליאל ש'עבד כשר היה' - וביאר הצ"ח שהתוספות כתבו כן רק לגבי שפחה שמתה, אך לא לגבי עבד שמת, כי לגבי העבד

ה לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. אם לא הומוק חכס ופרוש זשאר דזריס, אין זה אלס גאוה, שמראה זענמו שיכול לכיין לזו. ואין הלכה כרנן שמעון נן גמליאל. וחזינן לקנת מרבותינו דלמרי דהאידנא כל אדם יקרא

ק"ש זלילה הרלשון, שכיין שזדורות הללו אין מכוונים כל כך זשאר ימיס, אס לא יקרא זלילה רלשון מחזי יומר כיוהרא, שמראה ענמו שהוה מכיין זכל זעה, אלס השתא משום דטריד זמנא:

משנה כפשוטה

אין חשש של הכשרת זרעו, משום שהפסול בזרע העבדות תלוי רק באמם, אם שפחה היא או בת ישראל, אך לא באביהם. נמצא שאף לדעת התוספות, לא היה שום חשש איסור באבלו של רבן גמליאל אחר העבד, אלא רק כדבר מיתר שאינו ראוי והגון לעשותו. ועל כך השיב לתלמידיו שטבי עבדו לא היה כשאר העבדים, וכדאי הוא להתאבל עליו.

(ח) חתן הנושא את הבתולה - שהוא פטור מקריאת שמע בלילה הראשון לנישואיו, אם לא עשה מעשה - אם רצה להחמיר ולקרות קריאת שמע בלילה הראשון, קורא. כי הגם שלא יכוון בפסוק ראשון, אין בכך משום חסרון אם יקרא. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה לטל את השם יטל - לא כל מי שמבקש לקחת לעצמו את שם התואר הנכבד של ההולך בדרכי צדקות וחסידות, רשאי לעשות כן, שאם לא הוחזק חכם וחסיד רבים, אין זה אלא גאוה שמראה בעצמו שיכול לכיין לכו' (רש"י יז: ד"ה לא כל הרוצה) [פירוש: הואיל ומן הדין הוא פטור כי טירדת המצוה מונעת אותו מלכוון, ואין עליו חובה להתאמץ להסיר הטירדה וליישב דעתו - אם בכל זאת הוא קורא את שמע, הרי הוא מראה את עצמו כמי שעול מלכות

שמנים טבועה כל כך בנפשו, עד שטירדתו אינה מקשה עליו מלכוון ובנקל הוא מטה את לבו לכך].

ואולם, גם תנא קמא מודה בכך שאין לו לאדם פשוט להתנהג במעשים מיוחדים השייכים רק לחכמים וחסידים, כי יש בזה משום יוהרא וגאוה - אבל לדעתו שונה הדבר לגבי קריאת שמע של החתן, שהרי בקריאתו את שמע הוא משווה עצמו לכלל העם הקוראים עתה את שמע, ואין גאוותו ניכרת (מריא שם).

לילה הראשון - אבל בשאר שלושת הלילות עד מוצאי שבת, גם אם עדיין לא עשה מעשה והוא פטור מעיקר הדין (כדלעיל משנה ה), מודה רבן שמעון בן גמליאל שהרשות בידו לקרות, כי אז לא נראה בעיני הרואים כמתייחר ומתגאה, שהרי יאמרו כי מן הסתם כבר עשה מעשה [מה שאין כן בלילה הראשון כשהוא קורא בתחילת הלילה סמוך לסעודת הנישואין] (תוספות חדשים. ורע"א מסתפק בזה).

ולענין הלכה, כתבו הפוסקים שבזמנינו שאין דרך בני אדם לכוון בקריאת שמע בכוונה מעולה ושלמה כל כך, הרי גם החתן יכול בנקל לכוון כוונה כזו גם כשהוא טרוו, ולפיכך אין לפוטרו מקריאת שמע (ראה שר"ע א"ח ע. א).

יכוין הלכה ה' כלה כלי החיצון דחסד דמלכות דבריאה אלף למד.

רש"י

גמרא (ברכות יד. טז:)

חדלו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק זכוד המקום אל תתעסקו זכוד אדם דלי ללו הכי למה ליה לחדול:

אמר רב, כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל - פאלו עשאו במה, שנאמר (ישעיה ב, כב) 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא'; אל תקרי 'במה',

ביאור גמרא

הגמרא שלפנינו עוסקת בכמה דברים שאין לעשותם קודם התפילה.

איסור שאלת שלום קודם תפילת שחרית

אמר רב: כל הנותן שלום לחבירו, קדם שיתפלל - המברך את חבירו בברכת 'שלום' לפני שהמברך התפלל תפילת שחרית. פאלו עשאו במה - הרי הוא מחשיב את חבירו כאילו הוא 'במה' [הבמה היא כעין מזבח להקרבת קרבנות באיסור מחוץ לבית-המקדש; המתעסק בשלום חבירו במקום להתעסק בתפילה, שנתקנה חלף עבודת

הקרבנות, דומה למניח את עבודת הקרבנות שעל גבי המזבח, ופונה להקריב ב'במה' (מהרש"א)]. רב מביא מקור לדבריו - שנאמר (ישעיה ב, כב): 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא' - הכתוב מזהיר 'חדלו לכם מן האדם' - עזבו את האדם; אל תתעסקו בכבודו, בשעה שעליכם להתעסק בכבוד ה' ולהתפלל. וכך נדרש הכתוב: אל תקרי (אל תקרא) 'במה' כפי הניקוד האמיתי, אלא 'במה' - ומכאן שהנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל, כאילו עשאו 'במה'.

ושמואל. לא דריש לשון צמה אלא כמשמעו צמה חשנתו לזה שקדמת כבודו לכבודי. : שואל מפני הכבוד. והא קריאת שמע קודם תפלה היא וקמני שאל: תרגמה רבי אבא. להא דרז ושמואל דאסרי: במשכים לפתחו. אכל פגעו דרך שאל: ה"ג אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אסור לעשות חפזי עד שיחפלו: צדק. תפלה שמנדיק לגורלו והדר ויש פשמיו לדרכי חפזי: כן אברכה. וכמו ח"ב ודשן. מרי קראי דסמיכי להדדי:

אלא 'במה'. ושמואל אמר, במה חשבתו לזה ולא לאלוהי. מתיב רב ששת, בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. תרגמה רבי אבא, במשכים לפתחו. אמר רבי יונה אמר רבי זירא, כל העושה חפזי קודם שיתפלל - כאלו בנה במה. אמר ליה, במה קא אמרת. אמר ליה, לא, אסור קאמינא, וכדרב אידי בר אבין, דאמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאי, אסור לו לאדם לעשות חפזי קודם שיתפלל, שנאמר (תהלים פה, יד) 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו'. ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאי, כל המתפלל ויוצא לדרך - הקדוש ברוך הוא עושה לו חפזי, שנאמר 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו': אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב (תהלים סג, ה) 'כן אברכה בחיי, בשמך אשא כפי'. 'כן אברכה בחיי' זו קריאת שמע, 'בשמך אשא כפי' זו תפלה. ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר (שם, ו) 'כמו חלב ודשן

ביאור גמרא

המתעסק בעניינים שיש לו חפץ בהם; ענייניו ועסקיו הפרטיים, קדם שיתפלל - כאלו בנה במה. אמר ליה: במה קא אמרת? - האם אכן כך אמרת שהעושה כן הרי הוא כבונה במה? אמר ליה: לא אמרתי כך, אלא אסור קאמינא - אמרתי שאסור לעשות כן, וכפי דבריו דרב אידי בר אבין, דאמר רב אידי בר אבין: כך אמר רב יצחק בר אשיאי: אסור לו לאדם לעשות חפזי קודם שיתפלל. שנאמר (תהלים פה, יד): 'צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו' - בתחילה יש להקדים את 'צדק', היינו התפילה [התפילה קרייה 'צדק' - שמצדיקו לבוראו' (רש"י)], ורק לאחר מכן - וישם לדרך פעמיו (=צעדיו) - ילך האדם לענייניו ולצרכיו.

הוראה נוספת בענין: ואמר רב אידי בר אבין: כך אמר רב יצחק בר אשיאי: כל המתפלל, ורק לאחר מכן יוצא לדרך, הקדוש ברוך הוא עושה לו חפזי - עושה עבורו את עסקיו וענייניו, שנאמר: 'צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו' - כאשר האדם יקדים את 'צדק' היינו התפילה [כמבואר לעיל], אז הקב"ה ישם לדרך פעמיו - יצליח את דרכו.

שבח העוסק בקריאת שמע ובתפילה

אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב - מה הוא זה שכתוב; כיצד נדרש הכתוב הבא (תהלים סג, ה): 'כן אברכה בחיי, בשמך אשא כפי'? 'כן אברכה בחיי' - זו קריאת שמע, שהיא פרשה הכתובה בתורה שנקראת 'חיים', ומרומות בתיבת 'בחי', כמו שנאמר (דברים ל, ט): 'כי הוא חייך ואיך יקיר' (ע"פ מהרש"א). 'בשמך אשא כפי' - זו תפלה - בהזכרת 'שמך' (שם ה') אשא את כפי בתפילה לפניך. ואם עושה כן - הנהדר בקריאת שמע ובתפילה, עליו הכתוב אומר (שם, ו): 'כמו חלב ודשן תשבע נפשי' -

ושמואל אמר - שמואל דורש את איסור הקדמת שלום קודם התפילה מהפסוק הנזכר, באופן אחר, וכפי הניקוד האמיתי: תיבת 'במה' שבסיום הפסוק ('כי במה נחשב הוא') נדרשת כך: 'במה חשבתו לזה, ולא לאלוהי?!' - מפנימה החשבת את חברך שהקדמת בשלומך, ולא החשבת את הקב"ה? כלומר, מפנימה הקדמת לשאול בשלום חברך, קודם שהתפללת לאלוקיך?!

שאלה ממשנה על הדין הנזכר:

מתיב רב ששת - רב ששת שואל על הדין האמור שאסור לשאול שלום קודם התפילה: שנינו במשנה: "בפרקים באמצע הפרק, שואל מפני הכבוד, ומשיב" - המשנה הנה על שאלת שלום תוך כדי קריאת שמע, ומורה שבעת שאדם אוהו באמצע הפרק מותר לו לשאול ולהשיב בשלום אדם שמחוייב לכבודו. הוראת המשנה, המתירה לשאול שלום בשעת קריאת שמע [הנאמרת קודם התפילה - תפילת שמונה עשרה] סותרת להוראה הנזכרת, האוסרת לשאול בשלום קודם התפילה.

תרגמה רבי אבא - רבי אבא מפרש את הוראת רב ושמואל, האוסרים לשאול שלום קודם התפילה, ובכך מתרץ את הסתירה מהמשנה: במשכים לפתחו - איסור שאילת שלום הוא דוקא להקדים לפתח ביתו של חברו קודם התפילה על-מנת לברכו בשלום, אבל הפוגש את חברו קודם התפילה, מותר לו לברכו בשלום. ומעתה אין סתירה מהמשנה הנזכרת, שאינה עוסקת באדם שמשיכים לפתח חברו.

גדר משכים לפתחו - הוא גם בכגון שהולך ממקומו בבית הכנסת למקום חברו, ליתן לו שלום (משנ"ב פט, ט).

התעסקות בצרכי עצמו קודם התפילה

אמר רבי יונה אמר רבי זירא: כל העושה חפזי - כל

רננות. שמים: תשבע נפשי. ולא עוד, אלא שנוחל שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא, שנאמר (שם) 'ושפתי רננות יהלל פי':

ביאור גמרא

תפילתי חשובה כהקרבת 'חלב ודבש' על גבי המזבח נכי התפילה עומדת במקום הקרבנות (מהרש"א). ולא עוד, אלא שנוחל שני עולמות - העולם הזה והעולם הבא, שנאמר (שם): 'ושפתי רננות יהלל פי' - 'רננות' בלשון רבים נדרש על שני עולמות שאותם נוחל הנהיר בקריאתו שמע ובתפילה.

נקודות לסיכום הגמרא:

כיון ת"ת דאצילות יוד הא ואו הא.

זוהר (נח נט: - ס.)

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נַח' (בראשית ו, ט). רבי חייא פתח: **יְעַמְךָ כָּלֶם צְדִיקִים, לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ, נֶצֶר מְטָעִי, מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאֵר'** (ישעיה ס, כא). **זָכָאִין אֵינּוֹן יִשְׂרָאֵל דְּמַשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרֵייתָא, וְיַדְעֵי אֶרְחִין דְּאוֹרֵייתָא, דְּבִגְיִנְהָ יִזְכּוֹן לְעֵלְמָא דְּאַתִּי. תָּא חֲזִי, כָּל יִשְׂרָאֵל אֵית לֹן חוֹלְקָא לְעֵלְמָא דְּאַתִּי. מָאִי טַעְמָא? בְּגִין דְּנִטְרִין בְּרִית דְּעֵלְמָא אַתְקִיָּים עֲלֵיהָ, כְּמָה דְּאַתְ אָמַר (ירמיה לג, כה): 'אִם**

לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ועל דא, ישראל דנטרי ברית וקבילו ליה אית לון חולקא בעלמא דאתי; ולא עוד, אלא בגין כך אקרין צדיקים. מכאן אוליפנא, כל מאן דנטרי האי ברית דעלמא אתקיים עליה, אקרי צדיק. מנא לן? מיוסף, בגין דנטר ליה לברית עלמא זכה דאקרי צדיק. ועל כך יעמך כלם צדיקים, לעולם יירשו ארץ.

ביאור זוהר

מַעֲלַת בְּרִית מִיֵּלָה וּשְׁמִירַתָּה

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נַח, נַח אִישׁ צְדִיק' וְגו' (בראשית ו, ט). רבי חייא פתח את דבריו כדי לבאר מי נקרא 'צדיק', ולשם כך הביא את הפסוק: **יְעַמְךָ כָּלֶם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מְטָעִי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאֵר'** (ישעיה ס, כא) [פירוש: הקב"ה אומר, כי לעתיד לבוא יהיה העם הנשאר כולם צדיקים, ולכן יירשו את הארץ לעולם ולא יגלו ממנה, והנה הם יהיו ענף ממנה שנטע הקב"ה בתחילה, והם מעשיו ידיו להתפאר בהם], וכך הקדים ואמר: **זָכָאִין אֵינּוֹן יִשְׂרָאֵל דְּמַשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרֵייתָא** - אשריהם בני ישראל אשר זוכים לעסוק בתורה, וידעו ארְחִין דְּאוֹרֵייתָא - ויודעים את דרכי התורה, דְּבִגְיִנְהָ יִזְכּוֹן לְעֵלְמָא דְּאַתִּי - כי בזכות התורה יזכו לומדיה לעולם הבא.

תָּא חֲזִי - בא וראה, כל ישראל אית לון חולקא לעלמא דאתי - כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, מאי טעמא - ולמה ובאיזו זכות זוכים לכך, בגין דנטרין ברית - מפני ששומרים ומקיימים את ברית המילה, דעלמא אתקיים עליה אשר עליה מתקיים העולם, כְּמָה דְּאַתְ אָמַר - כמו שנאמר (ירמיה לג, כה) 'אם לא בריתי יומם

ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, הרי שאין העולם מתקיים אלא בזכות הברית.

ועל דא - ומשום כך, **וישראל, דנטרי ברית וקבילו ליה** - אשר שומרים את הברית וקיבלו אותה על עצמם, להיות נימולים לשמונה, אית לון חולקא בעלמא דאתי - יש להם חלק לעולם הבא. **ולא עוד, אלא בגין כך אקרין צדיקים -** מפני כך הם נקראים צדיקים [כמו שמסיים בהמשך שלכן נאמר יעמך כולם צדיקים].

מכאן אוליפנא - מכאן למדנו עוד, כי כל מאן דנטר האי ברית דעלמא אתקיים עליה - כל יחיד ויחיד ששומר ברית זו אשר העולם מתקיים עליה, שאינו פוגם בה, אקרי צדיק - הוא זוכה להיקרא בייחוד - 'צדיק' [מלבד מה שכל ישראל נקראים בכללות 'צדיקים' מפני שקיבלו עליהם לקיים מצות ברית מילה]. **מנא לן -** ומגין לנו דבר זה, מיוסף הצדיק, כי בגין דנטר ליה לברית עלמא - בזכות ששמר על ברית העולם -[ברית מילה, שהעולם עומד עליה], ועמד בניסיון של אשת פוטיפר, על ידי זה זכה דאקרי צדיק - שנקרא 'צדיק'.

ועל כך, כיון שעל ידי קיום מצות ברית מילה נקראים

מעלת ברית מילה ושמירתה

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נַח, נַח אִישׁ צְדִיק' וְגו' (בראשית ו, ט). רבי חייא פתח את דבריו כדי לבאר מי נקרא 'צדיק', ולשם כך הביא את הפסוק: **יְעַמְךָ כָּלֶם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מְטָעִי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאֵר'** (ישעיה ס, כא) [פירוש: הקב"ה אומר, כי לעתיד לבוא יהיה העם הנשאר כולם צדיקים, ולכן יירשו את הארץ לעולם ולא יגלו ממנה, והנה הם יהיו ענף ממנה שנטע הקב"ה בתחילה, והם מעשיו ידיו להתפאר בהם], וכך הקדים ואמר: **זָכָאִין אֵינּוֹן יִשְׂרָאֵל דְּמַשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרֵייתָא** - אשריהם בני ישראל אשר זוכים לעסוק בתורה, וידעו ארְחִין דְּאוֹרֵייתָא - ויודעים את דרכי התורה, דְּבִגְיִנְהָ יִזְכּוֹן לְעֵלְמָא דְּאַתִּי - כי בזכות התורה יזכו לומדיה לעולם הבא.

תָּא חֲזִי - בא וראה, כל ישראל אית לון חולקא לעלמא דאתי - כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, מאי טעמא - ולמה ובאיזו זכות זוכים לכך, בגין דנטרין ברית - מפני ששומרים ומקיימים את ברית המילה, דעלמא אתקיים עליה אשר עליה מתקיים העולם, כְּמָה דְּאַתְ אָמַר - כמו שנאמר (ירמיה לג, כה) 'אם לא בריתי יומם

רבי אלעזר פתח: 'לכו חזו מפעלות יי אשר שם שמות בארץ' (תהלים מו, ט). האי קרא הא אתמר ואוקמוה. אבל 'לכו חזו', מאי 'חזו'? כמה דאת אמר (ישעיה כא, ב): 'חזות קשה הוגד לי', בעובדוי דקדשא ברין הוא עביד אתגלי נבואה עלאה לבני נשא. 'אשר שם שמות', 'שמות' ודאי, דהא שמא גרים לכלא. פתיב (בראשית ה, כט): 'ויקרא את שמו נח לאמר זה וגו'.

ביאור זוהר

הקדושה שהיא משולה לאשה, וכאילו היתה כאן אמירה נוספת בקריאת השם, וזוהי אמירת השכינה, שהיא קראה את שמו נח ואמרה 'זה ינחמנו'. והלשון 'זה', דא צדיק - הכוונה למידת 'צדיק' -ספירת היסוד]. והיינו שהשכינה באמרה 'זה ינחמנו' לא היתה הכוונה רק לצדיק נח, אלא רמזה בדבריה על הקב"ה שהוא צדיק חי העולמים, שהוא ינחם אותה מצערה. כי על ידי הצדיק התחתון [נח] תתעורר מידה זו גם למעלה לנחם את השכינה.

(וכן יש בזה רמז נוסף, כי 'נח' דא צדיק - נח שהוא הצדיק התחתון [כמו שנאמר 'נח איש צדיק'] רומז על מידת ה'צדיק' העליון [-ספירת היסוד]. ותיבת 'לאמר', דא נוקבא - הכוונה לשכינה [-ספירת המלכות], שהיא הנקבה שלו - בת ווגו. בגין דלא מתפרשן דא מן דא - מפני שהם מחוברים יחד ואינם נפרדים זה מזה. אמר רבי יצחק: 'לאמר' דא ארעא קדישא - תיבת 'לאמר' רומזת לארץ הקדושה [-אשר היא גם כן ספירת המלכות], שהיא אמרה 'זה ינחמנו').

חזר ומפרש מהיכן למדנו שהלשון 'זה' מורה על צדיק של עולם:

פתיב הכא - נאמר כאן: 'זה ינחמנו', וכתיב ה'תם - ונאמר שם, לגבי הקב"ה (ישעיה כו, ט): 'זה יי קוינו לו' [-פירושו: בעת הגאולה יאמר ישראל כי זה ה' שקוינו לו]. ויש ללמוד משם בגזירה שוה שגם כאן הלשון 'זה' מורה על ה' שהוא צדיק של עולם. זכאין אינון צדיקא דרשימין ברשימו דגושפנקא דמלכא - אשריהם הצדיקים, שרשומים הם ברושם חותם המלך, למהווי בשמיה רשימין - להיות רשומים בשמו. כמו שראינו שהלשון 'זה' אשר מוסב על נח מרמז גם על צדיקו של עולם - הקב"ה.

ואיהו - והוא, הקדוש ברוך הוא, שוי שמיהן בארעא כדקא יאות - שם שמות בארץ לכל אחד כפי מה שראוי לו. וכמו שנתפרש שגם קריאת שמו של נח היתה מאת הקב"ה, והיתה בזה נבואה על שם העתיד, שעל ידי הקרבנות שהקריב נח כשיצא מן התיבה נתרצה הקב"ה ואמר שלא יוסיף לקלל עוד את האדמה (להלן ט, כא).

צדיקים וזוכים בחלק לעולם הבא, לכן נאמר: 'ועמך כלם צדיקים לעולם וירשו ארץ'. כלומר, שכל ישראל נקראים 'צדיקים' בזכות שמקיימים את ברית המילה, ועל ידי זה לעולם יירשו ארץ, שיהיה להם חלק לעולם הבא.

קריאת השם מאת הקב"ה

רבי אלעזר פתח לבאר ענין קריאת שמו של נח, והקדים לבאר כי כל השמות הם בנבואה מאת ה', וכך אמר: נאמר (תהלים מו, ט) 'לכו חזו מפעלות יי אשר שם שמות בארץ' [פירושו: אתם אומות העולם לכו וראו את פעולות ה' אשר עושה את ארצות הגויים לשממה], האי קרא הא אתמר ואוקמוה - ביאור פסוק זה כבר נאמר ופירשו אותו, כמו שאמרו בברכות (ו, ב): 'אל תיקרי שמות אלא שמות', כלומר שהקב"ה הוא אשר שם וקובע את שמות האנשים בארץ.

אבל עדיין יש לשאול על הלשון 'לכו חזו', מאי [מהו] 'חזו', ולא אמר 'ראו'. אלא 'חזו' היא מלשון נבואה, כמה דאת אמר (ישעיה כא, ב) 'חזות קשה הוגד לי', הרי שהיא לשון נבואה. ובא לרמז, כי בעובדוי דקדשא ברין הוא עביד - במעשים אשר הקב"ה עושה אחר כך עם האדם, אתגלי נבואה עלאה לבני נשא - מתגלה נבואה עליונה לבני אדם, כאשר הקב"ה מביא ומקיים לאדם כפי אשר שמו מורה עליו. וזהו המשך הפסוק 'אשר שם שמות', ויש לקרוא כאילו כתוב 'שמות' ודאי, דהא שמא גרים לכלא - שהרי שמו של האדם הוא גורם הכל.

פתיב - נאמר לעיל בפרשת בראשית (ה, כט), כאשר למך הוליד את נח: 'ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו מפעשנו ומעצבון יינינו וגו' [-פירושו: למך קרא שמו 'נח' מלשון מנוחה, לומר שבימיו תבוא להם מנוחה מעבודת האדמה הקשה לאחר שנתקלה האדמה]. ויש לשאול אמאי הכא 'לאמר' - למה נאמר כאן לשון 'לאמר', והרי אין כאן אמירה נוספת, אלא רק טעם למה קרא את שמו נח. ועוד יש לשאול, אמאי 'זה' - למה נאמר כאן לשון 'זה'.

אלא הלשון 'לאמר', דא אתתא - הכוונה לשכינה

אָלֵא אֶת יי', אוֹף הָכָא בְּנַח 'וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נַח'. 'וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב', דְּרָגָא דִּילִיָּה קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא מִמֶּשׁ קָרָא לִיָּה יַעֲקֹב; אֲבָל הָכָא אֶת', לְאַתְכִּלְלָא שְׂכִינְתָּא, (ג"א דְּהִיא) דְּרָגָא אַחְרָא לְתַתָּא.

בְּאַרְעָא כְּדָקָא יָאוּת. כְּתִיב (בראשית ה, כט): 'וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נַח', וּכְתִיב (שם כה, כו): 'וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב', אֲמַאי לָא כְּתִיב 'אֶת'? אָלֵא הָתָם דְּרָגָא חֲדָא, וְהָכָא דְּרָגָא אוֹחְרָא, כְּדְכְתִיב (ישעיה ו, א): 'וַאֲרָאָה אֶת יי', וַאֲרָאָה יי' לָא כְּתִיב,

ביאור זוהר

לא זכה להשיג בנבואתו את כבוד ה' בעצמו, אלא על ידי לבושו. אוֹף הָכָא בְּנַח - אף כאן לגבי נח נוספה תיבת 'את' - 'וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נַח', ויש ללמוד מכך שהכוונה למדרגה פחותה של התגלות. כי לגבי יעקב שנאמר בו 'וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב', בלא תיבת 'את', דְּרָגָא דִּילִיָּה קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא מִמֶּשׁ קָרָא לִיָּה יַעֲקֹב - הרי מדרגתו היא שהקב"ה בעצמו קרא שמו יעקב (עיי' רש"י שם ד"ה ויקרא), אֲבָל הָכָא - כאן לגבי נח, נוספה תיבת 'את', לְאַתְכִּלְלָא שְׂכִינְתָּא - להכליל בזה את השכינה, כלומר שעל ידי השכינה היתה קריאת השם, (ג"א דְּהִיא) דְּרָגָא אַחְרָא לְתַתָּא - אשר היא דרגה אחרת למטה הימנה.

רבי אלעזר מבאר עוד את עניין קריאת שמו של נח על ידי הקב"ה: כְּתִיב - נאמר כאן לגבי נח (בראשית ה, כט) 'וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נַח', וּכְתִיב - ונאמר להלן אצל יעקב (שם כה, כו) 'וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב', ויש לשאול, אֲמַאי לָא כְּתִיב אֶת - למה לגבי יעקב לא נאמר גם כן בלשון 'את'. אָלֵא הָתָם דְּרָגָא חֲדָא וְהָכָא דְּרָגָא אוֹחְרָא - אצל יעקב היתה קריאת השם על ידי מדרגה מעולה יותר, ואילו כאן לגבי נח היתה מדרגה אחרת פחותה ממנה. ויש ללמוד כן מכתוב אחר, כְּדְכְתִיב [כמו שנאמר] אצל ישעיה (ישעיה ו, א) 'וַאֲרָאָה אֶת אֲדֹנָי', וַאֲרָאָה אֲדֹנָי לָא כְּתִיב, אָלֵא וַאֲרָאָה אֶת אֲדֹנָי, ובא לרמוז בתיבת 'את' כי באמת

יוסף אַחַק

הַלְכָּה (שו"ע יור"ד סימנים קיג - קטו)

א דְּכָר שְׂאִינוּ נְאָכְל כְּמוֹת שְׁהוּא חֵי וְגַם עוֹלָה
עַל שְׁלַחַן מַלְכִּים לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַפֶּת אוֹ
לְפַרְפֵּרֶת, שְׂבִשְׁלוֹ נְכָרִי, אֶפְלוּ בְּכָלִי יִשְׂרָאֵל
וּבְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲסוּר, מִשּׁוּם בְּשׂוּלֵי נְכָרִי:
ב בִּיצָה, אָף עַל פִּי שְׂרָאוּיָה לְגוּמְעָה חֲתָה, אִם
בְּשִׁלְּה נְכָרִי אֲסוּרָה:
ג כָּלִים שְׂבִשְׁל בְּהֵם הַנְּכָרִי לְפָנֵינוּ דְּכָרִים שֵׁישׁ
בְּהֵם מִשּׁוּם בְּשׂוּלֵי נְכָרִי, צְרִיכִים הַכָּשֵׁר:

ביאור הלכה

ההלכות שלפנינו עוסקות באיסור 'בישולי נכרים'. ענין זה מבואר במשנה (ע"ז לה:): שחכמים גזרו איסור אכילה על תבשילים שהתבשלו בידי נכרי, וטעם הדבר מבואר בדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז ה"ט), לפי שהאכילה מתבשיליהם מביאה לידי התקרבות יתירה אליהם ועלולה לגרום ח"ו להתחתן עמהם. טעם נוסף נתבאר ברש"י (שם לח. ד"ה מדרבנן), כדי שלא יהיו ישראל רגילים לאכול ולשתות עם הנכרי ויבואו לאכול עמהם דבר טמא.

בהלכות דלהלן יתבאר שאיסור זה חל על כל מאכל שבישלו גוי, הגם שאין בו חשש תערובת איסור, ואפילו אם הבישול נעשה בביתו של ישראל ובכלים שלו. אמנם אין האיסור חל אלא בשני תנאים עיקריים: א. שהתבשיל נעשה מדבר שנאכל רק אחרי בישול, ואין הדרך לאכול אותו חי. ב. שתבשיל זה עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת.

איסור ביצה שבישלה נכרי

(ב) בִּיצָה, אָף עַל פִּי שְׂרָאוּיָה לְגוּמְעָה חֲתָה, אין היא נחשבת כמאכל הנאכל כמות שהוא חי, לפי שאינה נאכלת כך אלא על ידי הדחק, וְאִם בְּשִׁלְּה נְכָרִי אֲסוּרָה, לפי שהיא עולה על שולחן מלכים. [שם סי"ד]

הגעלת כלים שבישל בהם נכרי

(ג) כָּלִים שְׂבִשְׁל בְּהֵם הַנְּכָרִי לְפָנֵינוּ דְּכָרִים שֵׁישׁ בְּהֵם מִשּׁוּם בְּשׂוּלֵי נְכָרִי, צְרִיכִים הַכָּשֵׁר - להגעילם במים רותחים, משום שבלוע בהם מאכל האסור באכילה. [שם סי"ז]

שני תנאים לאיסור בישולי נכרי

(א) תבשיל שיש בו שני תנאים אלו: א. דְּכָר שְׂאִינוּ נְאָכְל כְּמוֹת שְׁהוּא חֵי אלא אוכלים אותו רק לאחר בישול, ב. וְגַם הוּא מִמֶּשׁ חֲשׁוּב שְׂעוּלָה עַל שְׁלַחַן מַלְכִּים, הנוהגים לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַפֶּת - לאכול אותו כלפתן שטובלים בו הלחם, או לְפַרְפֵּרֶת - למנה מכובדת הבאה בתוך הסעודה, שְׂבִשְׁלוֹ נְכָרִי, אֶפְלוּ אם הבישול היה בְּכָלִי השייך לְיִשְׂרָאֵל, וּבְבֵית הַיִּשְׂרָאֵל, אֲסוּר לִישְׂרָאֵל לֵאכֹל מִשּׁוּם בְּשׂוּלֵי נְכָרִי, שגזרו עליהם חז"ל לאסורם באכילה.

[י"ד סימן קיג סי"א]

ד אם הוא כלי חרס, מגעילו שלש פעמים ודיו, מפני שאין לאסור זה עקר מדאורייתא: ה יין תפוחים ויין רמונים פיוצא בהם, מתר לשתות בכל מקום. ודבר שאינו מצוי לא גזרו עליו:

ו חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אסור: ז גבינות הנכרי אסורם, מפני שמעמידים אותם בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה. ואפלו העמידוה בעשבים, אסורה:

ביאור הלכה

עוד גזרו חז"ל (שם לה:) ואסרו שתיית חלב שנחלב בידי נכרי וגבינות שיוצרו בידי נכרי. טעם איסור חלב נכרי, מפני החשש שמא עירב בו הגוי חלב של בהמה טמאה, ולכן כאשר הישראל נוכח בשעת החליבה ורואה את מעשי הגוי, אין איסור. וטעם איסור הגבינות, מפני שתהליך יצירת הגבינה נעשה על ידם בקיבה של נבילה. הלכות בענין זה מובאות לפנינו.

איסור חלב נכרי

(ו) חלב של בהמה טהורה שחלבו גוי, ואין ישראל רואהו בשעת החליבה, החלב אסור בשתייה, שמא עירב בו הגוי חלב של בהמה טמאה. [י"ד סימן קטו ס"א]

איסור גבינות של נכרי

(ז) גבינות הנכרי אסורם חז"ל באכילה, אפילו כשאין בהם חשש תערובת חלב טמא, מפני שהנכרים מעמידים אותם בעור קיבת שחיטתם - תהליך הגיבון, שהדרך לעשותו בתוך עור של קיבה, נעשה על ידם בבהמה שנשחטה על ידי נכרים, שהיא נבלה, ועור הקיבה נחשב 'מעמיד' ואסור את הגבינה אפילו שלא מורגש בה טעם העור. ואפלו העמידוה הנכרים בעשבים שאין בהם שום חשש איסור, הגבינה אסורה באכילה, כי כל הגבינות בכלל הגיורה. [שם ס"ב]

אופן הגעלת כלי חרס

(ד) אם הוא כלי חרס, יש לו תקנה על ידי שמגעילו במים רותחים שלש פעמים, ודיו - ואין צריך להחזירו לכבשן ככלי חרס שבלועים בו שאר איסורים, מפני שאין לאסור זה עקר מדאורייתא, ורבנן לא גזרו עד כדי כך. [שם]

מבואר במשנה שחז"ל גזרו (שם לא:) איסור גם על שתיית שכר של נכרי, שמא יבא להתחתן עמהם. וגזרו עליו בנפרד אף על פי שהוא אינו נכלל בגדר בישולי נכרי. אמנם איסור זה לא שייך אלא כששותים אותו במשתה הנערך בביתו של הגוי. להלן יתבאר כי יש משקאות שלא גזרו עליהם ומותר לשתותם אף בבית הנכרי.

היתר שתיית משקאות שאינם מצויים

(ה) כשם שגזרו על בישולי נכרי כך גזרו איסור שתיית שכר במסיבה הנערכת בביתו של נכרי, ויש מחמירים לאסור גם שאר משקאות. אמנם יין המופק מתפוחים ויין המופק מרמונים וכל פיוצא בהם שאינם משקאות מצויים, מתר לשתות בכל מקום - אף בבית הנכרי. וטעם ההיתר, משום שדבר שאינו מצוי לא גזרו עליו. [סימן קיד ס"ג]

מוסר (ספר תוצאות חיים)

הדברים אשר יתן אל לבו פדי שישוב בתשובה הם אלו, שידע פמה מיני פגם עושה לו ולנפשו ולכל העולמות בהיותו חוטא. האחד, פגם בגופו, שהוא חותם תבנית

ביאור מוסר

ספר 'תוצאות חיים' נתחבר על ידי רבינו אליהו די וידאש, מחבר הספר 'ראשית חכמה'. הפרק המובא להלן ובימים הבאים, עוסק בפירוט הפגמים שהאדם החוטא פוגם בגופו ובנפשו ובכל העולמות, ושם מונה המחבר עשרים ואחד מיני פגם. בפיסקא שלפנינו העתיק החיד"א עשרה מיני פגם הראשונים.

פירוט הפגמים הנגרמים על ידי החטא

הדברים אשר יתן האדם אל לבו פדי שישוב בתשובה, הם אלו המפורטים להלן, וכלל כל דברים אלו הוא שידע פמה מיני פגם עושה לו בגופו ולנפשו ולכל העולמות העליונים בהיותו חוטא: האחד, שהוא עושה פגם בגופו, שגופו כולו מאיברים הרומזים לספירות העליונות, והוא כמו חותם אשר בו

חומים ורשומים תבנית כל הספירות של המרפכה העליונה. ואמרו בתקונים (תי' ע, קכב:): וי לה מאן דאכחש קומתה בעובדין בישין, דאכחש את קומתו במעשים רעים, דאכחש - שהכחיש ופגם בזה את פמליא דלעלא. וצריך לדעת שכל אבר שלא נתקן כראוי, חוזר בגללו האדם לבוא עליו שוב בגלגול לעולם הזה כדי להשלים את תיקונו, וכל נשמה פגומה

נח ליום ראשון / מוסר

קסא

השכינה שורה בה, שְׁנֵאָמֵר (ויקרא כא, יח) 'פל אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב'. פָּגַם בְּנִשְׁמָתוֹ הַיְקָרָה, אֲשֶׁר חֲצוּבָה מִמְקוֹם גְּבוּהָ, שְׁחָטָא עַד אֲשֶׁר הִשְׁפִּילָה לְרַגְלָיו. וַיִּלְה לְבַר נֶשׁ דְּנִשְׁמָתָה נְחִיתָא תַּחֲוֵת רַגְלָיו. וְכֵן בְּחָטָאוֹ מוֹרִיד הִשְׁכִּינָה, (רות ג, ז) 'וַתַּגֵּל מִרְגְּלָתָיו וַתִּשְׁכַּב'. וְהִשְׁכִּינָה מִיִּלְתָּ עָלָיו (איכה א, יד) 'נִתְּנֵנִי אֲדָנָי וְכוּ'. וּפְגָם הַמַּגִּיעַ בָּהּ שֶׁהוּא נֶרְגָן מִפְּרִיד אֱלוֹהֵי. וְעוֹד, שֶׁהִיא עֲמֻנָה בְּגִלוּת, וְכִשְׁאֲנוֹ חוֹטְאִים אָנוּ מֵאֲרִיכִין גְּלוּתָהּ. וְעוֹד, נוֹתֵן לָהּ עֶצֶב שֶׁהוּא (משלי י, א) 'בֶּן כְּסִיל תּוֹגַת אָמוֹ'. וּמֵאֵן דְּחָב לְגַבֵּי

הַמְּלָךְ מֵעַל הַמְּלָךְ:

ביאור מוסר

ז. ועוד אמרו (זוהר ח"א, כג): וּמֵאֵן דְּחָב לְגַבֵּי שְׁכִינְתָא, כְּאִלּוֹ מִפְּשִׁיט שְׁכִינְתָא מְלֻבְשָׁהּ וְכוּ' (-ומי שחוטא לשכינה, כאילו הפשיט אותה ממלבושיה שמתלבשת על ידי שישאל מקיימים את התורה), וְכָל מֵאֵן דְּמְקַיֵּם פְּקוּדָא דְּאוּרִינְתָא, כְּאִלּוֹ הוּא לְבִישׁ לְשְׁכִינְתָא מְלֻבְשָׁהּ (-וכל מי שמקיים מצוות התורה, כאילו הוא הלביש את השכינה במלבושיה). וְאָמֵר בְּרַעְיָא מְהִימְנָא (ח"ג, קעח): שְׁכִינְתָא - מֵאֵן דְּגַמְלָה חֶסֶד עִמָּה, לִית עֲרָךְ לְאִגְרָא דִּילָהּ, וּמֵאֵן דְּחָב לְגַבְיָהּ, לִית עֲרָךְ לְעִנְשָׁא דִּילָהּ (-השכינה - מי שגומל עמה חסד אין ערוך לשכרו, ומי שחוטא לה אין ערוך לעונשו).

ח. ומלבד שבחטאו פגם בשכינה שהיא ספירת המלכות, עוֹד הַגְדִּיל לְחֻטָא, כִּי בְּפָגְמוֹ פָּגַם בְּתַפְאֵרַת עֲצֻמוֹ - בספירות המשפיעות למלכות שהיא הבחינה שנקראת הקדוש ברוך הוא, שְׁנֵאָמֵר (ישעיה סו, כד) 'הַפְּשָׁעִים בִּי, וְדַרְשׁוּ (זוהר ח"ב, פה): בִּי מִמֶּשׁ, שְׁכִיבִיכֹל הַפְּגָם נוֹגַע לְבַחֲנֵת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמֶּשׁ.

ט. וכשנפגם התפארת מְסַלֵּק את ספירת בינה שנקראת הָאֵם מֵעַל הַבְּנִים שֶׁלָּהּ שֶׁהֵם סְפִירוֹת הַתַּפְאֵרַת, וּפּוֹגֵם בְּכָל הַשְּׁפַע הַעֲלִיּוֹן.

י. וְלַפְעָמִים הַחֲטָא גוֹרֵם לְפָגַם הַמַּגִּיעַ גַּם בְּכָל הַסְפִירוֹת הַנִּרְמְזוֹת בְּשֵׁם יְהו"ה, כְּדִכְתִּיב (שמות יט, כא) 'פֶּן יִהְיֶה אֵל יוֹי' - שְׁהוֹרִים וּפּוֹגְמִים בְּכָל בַּחֲיוֹת שֵׁם הו"ה. וְאֵף שֶׁאֵין פָּגַם בְּעַצֵּם בַּסְפִירוֹת הַעֲלִיּוֹנוֹת מִמֶּשׁ, אֲבָל הַפּוֹגֵם בְּמַדּוֹת שֶׁל סְפִירוֹת הַתַּפְאֵרַת וְהַמְּלֻכוֹת, פּוֹגֵם בַּסְפִירוֹת הַעֲלִיּוֹנוֹת, כִּי הֵם לְבוּשִׁים לְסְפִירוֹת שֶׁלְמַעְלָה מֵהֵם, וְהֵרִי הוּא כְּקוֹרֵעַ לְבוּשׁ הַמְּלָךְ מֵעַל הַמְּלָךְ.

ב. וגם פָּגַם בְּנִשְׁמָתוֹ הַיְקָרָה, אֲשֶׁר הִיא חֲצוּבָה מִמְקוֹם גְּבוּהָ וְקִדּוּשׁ, וּמִפְּנֵי שְׁחָטָא יִרְדָּה לְמִקּוֹם שֶׁפֵּל עַד אֲשֶׁר הִשְׁפִּילָה לְהִיּוֹת לְרַגְלָיו שֶׁל אָדָם הַרְאִשׁוֹן שֶׁשֵׁם שׁוֹלְטִים עֲלֶיהָ הַקְּלִיפּוֹת הַמְּכּוֹנוֹת 'אָדָם בְּלִיעֵל'. וְעַל זֶה אָמְרוּ (תיקו"ז תי"א, ג): וַיִּלְה לְבַר נֶשׁ דְּנִשְׁמָתָה נְחִיתָא תַּחֲוֵת רַגְלָיו (-אוי לו לאדם שנשמתו נפגמה וירדה תחת רגליו).

א. באחד מאבריה מפני שחטא במצוה המכוונת נגד אותו אבר, אֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה בָּהּ, שְׁנֵאָמֵר (ויקרא כא, יח) 'פל אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב' לפני ה' יתברך.

ג. וְכֵן בְּחָטָאוֹ מוֹרִיד אֶת הַשְּׁרָאָת הַשְּׁכִינָה שְׁבוּ, לְהִיּוֹת כְּפּוּפָה וְנִכְנַעַת מִפְּנֵי הַרַע הַשׁוֹלֵט בּוֹ, וְעַל זֶה דַּרְשׁוּ (רע"מ ח"ב קי"ז): אֶת הַכְּתוּב (רות ג, ז) 'וַתַּגֵּל מִרְגְּלָתָיו וַתִּשְׁכַּב'. וְהִשְׁכִּינָה מִיִּלְתָּ עָלָיו וּבּוֹכָה עָלָיו שְׁבַגְלָל מַעֲשֵׂיו הַרְעִים נִשְׁפָּלָה מִתַּחַת הַרַע, וְאוֹמֵר (איכה א, יד) 'נִתְּנֵנִי אֲדָנָי בִּידֵי לֹא אוֹכַל קוֹם' וְכוּ'.

ד. ומלבד שהשכינה נשפלת מפני הרע המושל בו, עוֹד נוֹסֵף פָּגַם הַמַּגִּיעַ בָּהּ עֲצֻמָּה שְׁנִפְגַּם יַחֲדָה עִם בַּחֲיוֹת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעַל הַחֻטָא הַזֶּה שֶׁפָּגַם בִּיחּוּד הַעֲלִיּוֹן דַּרְשׁוּ שֶׁהוּא נֶרְגָן מִפְּרִיד אֱלוֹהֵי - מִפְּרִיד אֶת אֱלוֹהֵי (הַמוֹשֵׁל) שֶׁל עוֹלָם מִן הַשְּׁכִינָה.

ה. וְעוֹד פּוֹגֵם בַּשְּׁכִינָה עַל יְדֵי הַחֲטָא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִמְצָאָת עֲמֻנָה בְּגִלוּת מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ וְאֵינָה מִתִּיחַדָּת עִם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְכִשְׁאֲנוֹ חוֹטְאִים אָנוּ מֵאֲרִיכִין אֶת גְּלוּתָהּ.

ו. וְעוֹד, הַחֻטָא נוֹתֵן לָהּ עֶצֶב, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ יִשְׂרָאֵל יִצְאֹת מִבַּחֲיוֹת הַשְּׁכִינָה, וְנִמְצָאָ שֶׁהוּא (משלי י, א) 'בֶּן כְּסִיל תּוֹגַת אָמוֹ'.

